

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 5, 2017

Sayfa: 2179-2192

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[06-06-2017] – [27-09-2017]

Devletler Arasında Diplomasi İlişkilerinin Yürütülmesinde Genel Yetkili Organların Rolü ve Ayrıcalıkları

Nasıh Sarp ERGÜVEN

Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı

Dr., Ankara University Faculty of Law Department of Public International Law

Orcid ID: 0000-0003-4610-2515

erguven@law.ankara.edu.tr

Öz

Diplomasi faaliyetinin yerine getirilmesinde temel konumdaki devlet başkanı, hükûmet başkanı ve dışişleri bakanından meydana gelen genel yetkili organlara yönelik ayrıcalıklar, 1961 Diplomasi İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi kapsamında düzenlenmemektedir. Uluslararası örf ve adet hukuku kuralı niteliği taşıyan söz konusu hususun birçok açıdan sahip olduğu mutlaklık, özellikle uluslararası ceza hukukundaki gelişmeler ile sınırlandırılmıştır. Soykırım, insanlığa karşı suç, savaş suçu ve saldırı bakımından Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargılama yetkisi, bahsi geçen kişilerin diplomatik ayrıcalıklarının kapsamını daraltmış durumdadır. Bunların dışında kalan devletlerin hükûmet üyeleri ise, yetki belgeleri doğrultusundaki diplomasi faaliyetleri esnasında kısmen diplomatik ayrıcalıklardan yararlanmaktadır. Aksi durumda, yabancı devlet yetkilileri tarafından kendilerine uluslararası nezaket kuralları doğrultusunda muamele edilmesi gerekmektedir. Çalışmanın amacı, zirve diplomasisinin etkinliğini artırdığı günümüz gelişmelerine uluslararası hukuk açısından açıklık kazandırmak ve devletler arasında yaşanması muhtemel uyumsuzluklar açısından genel bir hukuki çerçeve oluşturmaktır.

Anahtar Kelimeler: Genel Yetkili Organlar, Devlet Başkanı, Hükümet Başkanı, Dışişleri Bakanı, Diplomasi, Diplomatik Ayrıcalıklar.

The Role and Privileges of General Competent Organs in the Conduct of Diplomatic Relations Between States

Abstract

The privileges for the main competent organs of the head of state, the head of government and the minister of foreign affairs who are in the main position for the fulfillment of diplomatic activity are not regulated under the 1961 Vienna Convention on Diplomatic Relations. In many respects, the absolute nature of the issue, which is characterized by international customary law, is limited, in particular to developments in international criminal law. The jurisdiction of the International Criminal Court in respect of genocide, crimes against humanity, war crimes and the crime of aggression has narrowed the scope of the diplomatic privileges of those who are mentioned. Members of governments other than these, are benefiting partly, from diplomatic privileges during their diplomatic activities in accordance with their authorization certificates. Otherwise, they must be treated by foreign state authorities in accordance with international courtesy rules. The purpose of the study is to clarify today's developments in terms of international law that summit diplomacy has increased its effectiveness and establish a general legal framework for possible disputes between states.

Keywords: General Authorized Officials, Head of State, Head of Government, Minister of Foreign Affairs, Diplomacy, Diplomatic Privileges.

Giriş

Uluslararası hukukun, uygulaması uzun dönemlere dayanan konularından bir tanesini teşkil eden ve uluslararası toplumun sùjeleri arasında, uluslararası hukuk normlarına uygun biçimde menfaatlerin dengelenmesi olarak tanımlayabileceğimiz diploması, Kuzey İtalya'da, 14. yüzyıl sonları ile 15. yüzyıl başlarında şehir devletlerinde kullanılmaya başlanan mukim büyükelçilikler ile kökten değişikliğe uğramıştır. Kabul eden devlet ülkesinde sürekli biçimde bulunarak ifa edilen diploması, kodifikasyon çalışmaları sonucunda 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi ile düzenlenmiştir.

Devletler arasındaki ilişkilerin yürütülmesinde genel yetkili organları teşkil eden; devlet başkanı, hükümet başkanı ve dışişleri bakanının zirve diploması olarak adlandırılan faaliyetleri, özellikle devlet başkanlarının etkinliğinin artış gösterdiği günümüzde tekrar önem kazanmıştır. Diploması temsilcilerinin görevlerine ilişkin tüm konuları, bilhassa diplomasının etkin biçimde ifası amacını taşıyan diplomatik ayrıcalıklarını düzenleyen 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi, genel yetkili organlara yönelik herhangi bir düzenleme içermemektedir. Uluslararası örf ve adet hukuku kuralı niteliği kesin olan söz konusu kişilerin ayrıcalıklarının ve bunların kapsamlarının belirlenmesi, güncel gelişmelerde konuyla ilgili karşılaşılan sorunları doğru bir şekilde tespit etmek için elzemdir.

Devlet Başkanı

Devlet başkanı terimi kullanılmadan önce, hükümdarların unvanları diploması uygulamasında önem arz etmekteydi. Bu duruma örnek olarak, Osmanlı Padişahlarının 16. yüzyıla kadar, sadece Fransız Hükümdarlarını kendileri ile eşit görmeleri verilebilir.¹ Günümüzde devlet başkanı terimi, uluslararası hukukta kabul gördüğü üzere, devletin başı olma anlamında kullanılmaktadır. Devlet başkanlarının herhangi bir yetki belgesine ihtiyaç duymadan temsil görevini yerine getirebilmelerinin, uluslararası örf ve adet hukuku kuralı niteliği taşıdığı, tartışmasız bir husustur.² Söz konusu görev, başkanı olunan devlet adına, onun uluslararası kişiliğini temsil amacıyla yerine getirilmektedir. Bu hususta kullanılan yetkiler, Anayasanın belirlediği sınır ve kapsam içerisinde olmak zorundadır.³

¹ Ethem Menemencioglu, *Devletler Umumi Hukuku I* (İstanbul: T.C Kültür Bakanlığı Siyasal Bilgiler Okulu Yayınları, 1938), s. 122.

² Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap* (Ankara: Turhan Kitabevi, 1999), s. 62.

³ Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk C. I* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1980), s. 496; Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Yayınları, 1965), s. 5-6.

Türk Hukuku açısından, Cumhurbaşkanı Devletin başıdır ve Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil eder.⁴ Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, söz konusu yetkisini Anayasal sınırlar içerisinde kullanmakla yükümlüdür. Genel politikanın belirlenmesinin Hükûmete bırakılması ile dış politikanın Hükûmetçe tespit edilecek esaslara göre yürütülmesi, bahsi geçen sınırları genel olarak meydana getirmektedir.⁵ Bunların yanı sıra, Cumhurbaşkanının siyasal sorumsuzluğu, temsil yetkisinin kendisi tarafından Hükûmetçe belirlenecek doğrultuda kullanılması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.⁶

Devlet başkanının sahip olduğu diplomatik ayrıcalıklar öncelikle, ülkesinde bulunduğu devletin, kendisi, aile üyeleri ve maiyetinde bulunan kişilere karşı yetkilerini kullanamaması (*par in parem non habet imperium*) doğrultusunda şekillenmiştir. Daha sonraları ise, egemen eşit devlet ilkesi çerçevesinde açıklanmaya çalışılan bu ayrıcalıklar günümüzde, devlet başkanının yabancı devlet ülkelerinde kişi dokunulmazlığı, yargı, vergi ve gümrük bağışıklıklarından yararlanması şeklinde, uluslararası örf ve adet hukuku kuralı haline gelmiştir.⁷

Devlet başkanlarının, dış ilişkilerin yürütülmesi kapsamında, diplomasi temsilcilerinin aksine, gönderildikleri devlet ülkesinde ikamet ederek görev yapmalarından ötürü, sahip oldukları ayrıcalıklar yabancı devletlere gerçekleştirdikleri ziyaretler esnasında gündeme gelmektedir. Bu hususta ikili bir ayırım yapılmaktadır. Devlet başkanlarının, önceden görüşülüp ayrıntıları belirlenen ve belirli bir programa göre gerçekleştirilen gezileri, resmî gezilerdir; devlet başkanı sıfatıyla ve devlet tüzel kişiliğinin temsili sebebiyle gerçekleştirilirler. Aynı zamanda, seyahat, tedavi ve tatil gibi şahsa ait sebeplere dayanan özel (*incognito*) ziyaretler de mevcuttur. Bu

⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Anayasa) madde 104/1; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 21.01.2017 tarihinde kabul edilen Anayasa değişikliğine ilişkin 6771 sayılı Kanun'un, 16.04.2017'de halkoylamasında da kabul edilmesi üzerine bahsi geçen hüküm, "Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir." şeklinde değiştirilmiştir. 6771 sayılı Kanun madde 18-a gereğince, birlikte yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanının göreve başladığı tarihte yürürlüğe girecektir.

⁵ Anayasa madde 112/1; 6771 sayılı Kanun madde 16-e uyarınca yürürlükten kaldırılmıştır. Değişiklik, 6771 sayılı Kanun madde 18-a'ya göre, birlikte yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanının göreve başladığı tarihte yürürlüğe girecektir; 6004 sayılı Dışişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun madde 2/2-a, *Resmî Gazete*, Tarih: 13.07.2010, Sayı: 27640; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap*, s. 67.

⁶ Anayasa madde 105/1; 6771 sayılı Kanun madde 9 doğrultusunda Cumhurbaşkanının siyasal sorumsuzluğuna yönelik düzenleme madde hükmünden çıkarılmıştır. 6771 sayılı Kanun madde 18-a kapsamında, birlikte yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanının göreve başladığı tarihte yürürlüğe girecektir; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap*, s. 68.

⁷ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri Devletin Yetkisi* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984), s. 331; Zeki Mesud Alsan, *Devletler Hukuku Dersleri* (Ankara: Siyasal Bilgiler Okulu Yayınları, 1947), s. 256.

durumlarda, devletin tüzel kişiliğinin temsili gündemde olmadığı için devlet başkanı sıfatı kullanılmamaktadır. Resmî ziyaretlerde uluslararası örf ve adet hukuku gereğince, devlet başkanına ayrıcalıklar tanınırken; özel ziyaretlerde ilgili husus, devlet başkanı kimliğinin açıklanması ile mümkün hale gelmektedir. Diplomatik ayrıcalıklar, görevin gereği gibi ifa edilmesi ölçütü ile açıklanırken, özel ziyaretlerde dahi devlet başkanlarının ayrıcalıklardan faydalanması, bu konunun uluslararası örf ve adet hukuku kuralı niteliği taşıdığını göstermektedir.⁸ Günümüz koşullarında bir devlet başkanının, herhangi bir özel nedenle dahi, yabancı devlet ülkesinde bulunması, resmî ziyaretlerdeki gibi önceden görüşmelere konu olmakta ve belirli bir plân çerçevesinde gerçekleşmektedir. Söz konusu durum, her ne kadar yukarıda belirtilen ayırımın mevcut diploması uygulaması için önemini kaybettiğini gösterse de; bahsi geçen ayırım, devlet başkanlarına ilişkin ayrıcalıkların hukuki temelini açıklayabilmek için halen kullanılmaktadır.

Devlet başkanlarına yönelik ayrıcalıklardan en temeli kişi dokunulmazlığıdır. Buna göre devlet başkanı, tutuklanamaz, gözaltına alınamaz ve hiçbir zorlama önleminin konusunu oluşturamaz. Mutlak nitelikteki kişi dokunulmazlığının, devlet başkanı açısından bir başka görünümü, bu konuda kurallar getirilmesi ile gündeme gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu, Diplomatik Ajanlar Dahil Milletlerarası Alanda Korunan Kimselere Karşı Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair 1973 tarihli New York Sözleşmesi, devlet başkanlarına karşı işlenen suçların, kesin ve ağır bir biçimde cezalandırılmasını öngören hükümler içermektedir.⁹ Bunun yanında, devletlerin iç hukuklarında benzer düzenlemelere yer vermeleri, sıkça rastlanılan bir uygulama haline gelmiştir.¹⁰

Söz konusu ayrıcalıkların dokunulmazlıklara ilişkin bir diğeri ise, konut dokunulmazlığıdır. Devlet başkanının, yabancı devlet ülkesinde bulunduğu zamanlarda konakladığı konutlar, misyon şefinin ikametgâhının sahip olduğu dokunulmazlığı haizdir. Buna göre, yabancı devlet yetkilileri izin almadan söz konusu konuta giremeyecekleri gibi, onu her türlü saldırı ve tecavüze karşı koruma yükümlülüğü altındadır.¹¹ Devlet başkanı için öngörülen dokunulmazlık, ilgili konutun devlet başkanına ait olması veya olmamasına göre herhangi bir değişiklik göstermemektedir. Her iki durumda da devlet başkanının konut dokunulmazlığı mutlaktır. Tek istisna, devlet başkanı tarafından bu yönde verilen izindir.¹²

⁸ Alsan, s. 255; Çelik, s. 497-498.

⁹ Sözleşme'nin resmî metni için bkz. *Resmî Gazete*, Tarih: 01.05.1981, Sayı: 17327.

¹⁰ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap*, s. 65-66.

¹¹ 1961 Diploması İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi madde 22, Sözleşme'nin resmî metni için bkz. *Resmî Gazete*, Tarih: 24.12.1984, Sayı: 18615; Buradan sonra "1961 Viyana Sözleşmesi" olarak anılacaktır.

¹² L. Oppenheim, *Oppenheim's International Law Volume 1*, Robert Jennings, Arthur Watts, (eds.) (London-New York: Longman, 1996), s. 1037.

Devlet başkanlarına ilişkin ayrıcalıkların ikinci kısmını, bağımsızlıklar oluşturmaktadır. Bu hususta üzerinde durulması gereken ilk konu, yargı bağımsızlığıdır. Modern diplomasi öncesinde temellerini bulan ve kralların birbirini yargılayamaması düşüncesine dayanan, eşitler arasında yargı yetkisi yoktur (*par in parem non habet jurisdictionem*) ilkesi, günümüzde devlet başkanları için geçerliliğini koruyan yargı bağımsızlığının çıkış noktasıdır.¹³

Ceza yargılaması açısından, devlet başkanının bağımsızlığı mutlaklıdır. Bir başka ifadeyle, yabancı devlet ülkesinde hakkında cezai yargılamayı gerektirecek eylemlerde bulunan devlet başkanı, herhangi bir kovuşturmayla tabi tutulamaz. Yabancı devlet, sadece devlet başkanının ülkesinden ayrılması için diplomatik yollara başvurma hakkına sahiptir.¹⁴

Bu noktada, konumuzun çok fazla dışına çıkmamak kaydıyla, uluslararası ceza yargılamasındaki gelişim süreci ve bunun devlet başkanlarının yargı bağımsızlıkları üzerindeki etkileri ile ilgili açıklamalarda bulunmak gerekmektedir. Konuyla ilgili ilk gelişme, I. Dünya Savaşı'nın ardından galip Devletler ile Almanya arasında 28.06.1919 tarihinde imzalanan Versay Andlaşması ile gündeme gelmiştir. Andlaşmanın 227. maddesinin, Almanya İmparatoru Kaiser Wilhem'i savaşın sorumlusu olarak göstermesi ve bu nedenle kendisinin yargılanmasını öngörmesine rağmen; söz konusu girişim, Wilhelm'in, Hollanda'ya kaçması ve Hollanda'nın iade taleplerini reddetmesi ile sonuca ulaşamamıştır.¹⁵

II. Dünya Savaşı esnasında yaşanan olaylar, savaş suçları için bir uluslararası mahkeme kurulması girişimlerini yeniden gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda savaş devam ederken, 30 Ekim 1943 tarihinde Müttefik Devletler, savaş suçlarının yargılanması gerekliliğine ilişkin Moskova Bildirisi'ni imzalamışlardır. Savaşın sonlarına doğru ise, Romanya, Finlandiya, Bulgaristan ve Macaristan ile imzalanan Anlaşmalarda, bu konuya yönelik işbirliğine ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Bahsi geçen sürecin sonunda, Almanya'nın yenilmesinin ardından imzaladığı Teslim Bildirisi'ne dayanarak, ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa, 08.08.1945 tarihinde imzaladıkları Londra Andlaşması ile Nuremberg Uluslararası Askerî Mahkemesi'ni kurmuşlardır.¹⁶ Konumuz açısından önemli olan husus, Nuremberg Uluslararası Askerî Mahkemesi Statüsü'nde (Nuremberg Mahkemesi Statüsü) yer alan, devlet başkanlarının yargılanmasına ilişkin hükümdür. Söz konusu Statü'nün 7. maddesi, devlet başkanı sıfatının sorumluluktan kurtulmaya ilişkin bir sonucunun olmayacağını

¹³ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap*, s. 63.

¹⁴ Çelik, s. 499.

¹⁵ Arzu Alibaba, "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 49, (2000): 184; M. Fatih Çınar, *Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Gelişimi Işığında Uluslararası Ceza Divanı* (Çanakkale: Kazancı Hukuk Yayınevi, 2004), s. 9-10.

¹⁶ Çınar, s. 11-13.

düzenlemektedir.¹⁷ Böylece, yüzyıllar boyunca devlet uygulamaları ile uluslararası örf ve adet hukuku kuralı niteliği kazanan, devlet başkanlarının yargı bağımsızlığı ilk defa, “barışa karşı suçlar”, “insanlığa karşı suçlar” ve “savaş suçları” için ortadan kaldırılmıştır. Nuremberg Uluslararası Askerî Mahkemesi, sürekli bir nitelik taşımasa da Statüsü’nde yer alan ilgili hüküm ile günümüze kadar gelen gelişmelerin başlangıcını oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı esnasında, Uzakdoğu’da işlenen savaş suçları için General Mac Arthur’un 19.01.1946 tarihli özel bildirisi ile kurulan Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askerî Mahkemesi, Nuremberg Uluslararası Askerî Mahkemesi örnek alınarak hayata geçirilmiştir.¹⁸

II. Dünya Savaşı süresince meydana gelenler nedeniyle kurulan geçici uluslararası mahkemelerin ardından, benzer olaylar nedeniyle yeni mahkemelere ihtiyaç duyulması, elli yıldan kısa sürmüştür. Bu mahkemelerin ilki, altı Cumhuriyet ve iki özerk Eyaletten oluşan Yugoslavya’nın dağılma süreci esnasında yaşanan olaylar nedeniyle gündeme gelmiştir. Yugoslavya, kurucusu Jasip Bronz Tito’nun, 4 Mayıs 1980 tarihinde hayatını kaybetmesi ile birlikte çözülme sürecine girmiştir. İlk olarak, Slovenya ve Hırvatistan’ın, Yugoslavya’dan ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından ortaya çıkan gerginlik, bunu Bosna-Hersek’in takip etmesiyle iç savaşa dönüşmüş; söz konusu süreçte ortaya çıkan gelişmeler, insanlık tarihinde derin izler bırakmıştır. Güvenlik Konseyi’nin 1992 yılında görevlendirdiği Komisyonun, Eski Yugoslavya’da uluslararası hukuk ihlallerini saptaması ve bu doğrultuda geçici bir uluslararası mahkeme kurulmasını önermesi, konuya ilişkin çalışmaları başlatmıştır. İlk aşamada, ilgili bölgede meydana gelen gelişmelerin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini belirleyen Güvenlik Konseyi, 808 sayılı Karar’la, bu doğrultuda geçici bir uluslararası mahkeme kurulmasını kararlaştırmış ve ardından gelen 827 sayılı Karar’la, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü’nü kabul etmiştir. Adı geçen Mahkemenin kurulması konusunda Birleşmiş Milletler Andlaşması 7. Bölüm hükümleri, Güvenlik Konseyi için hukuki dayanak teşkil etmiştir.¹⁹ Mahkemenin yargılama yetkisine giren suçlar, Cenevre Sözleşmeleri’nin ağır ihlalleri, savaş kanun ve teamüllerinin ihlalleri, soykırım suçu ve insanlığa karşı suçlar olarak belirlenmiş;²⁰ kişi bakımından Mahkemenin yargılama yetkisi ise, tüm gerçek kişiler için düzenlenmiştir.²¹ Konumuz açısından önemli arz eden husus, Nuremberg Mahkemesi Statüsü’ndeki gibi, devlet başkanı sıfatının yargılamaya engel olmayacağı yönündeki

¹⁷ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2006), s. 369.

¹⁸ Çınar, s. 16.

¹⁹ Ezeli Azarkan, *Nuremberg’ten La Haye’ye Uluslararası Ceza Mahkemeleri* (Kırklareli: Beta Yayınları, 2003), s. 124-128.

²⁰ Çınar, s. 22.

²¹ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü madde 6; Statü’nün resmî metni için bkz. http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf erişim tarihi 10.05.2017.

düzenlemenin Statü'de yer almasıdır.²² Bu hüküm kapsamında, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti Devlet Eski Başkanı Solobodan Milosevic, 1 Nisan 2001 tarihinde gözaltına alınarak, yargılanmak üzere La Haye'ye götürülmüş; yargılama devam ederken, 11 Mart 2006 tarihinde hayatını kaybetmiştir.²³ Yakın tarihte meydana gelen bu büyük trajedinin ardından, Güvenlik Konseyi Kararıyla kurulan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, her ne kadar karar aşamasına gelinemese de, eski bir devlet başkanını yargılayarak, uluslararası hukuk açısından kayda değer bir gelişmeye imza atmıştır. Bu gelişme, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne giden yolda önemli bir yere sahiptir.

Güvenlik Konseyi'nin, Birleşmiş Milletler Andlaşması 7. Bölümü'ndeki yetkileri doğrultusunda meydana getirdiği bir diğer geçici uluslararası mahkeme, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'dir. Ruanda Devlet Başkanı Juvenal Habyarimana'nın 06.04.1994 tarihinde gerçekleştirilen suikast sonucu hayatını kaybetmesini takip eden aylarda, ülkedeki Tutsi etnik grubu üzerinde soykırım uygulanmış ve sekiz yüz bin kişi hayatını kaybetmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, Güvenlik Konseyi'nin 08.11.1994 tarih ve 955 sayılı Kararı ile Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur.²⁴ Kendisinden önceki diğer mahkemelerde olduğu gibi, tüm gerçek kişiler bakımından yargılama yetkisi kullanan Mahkeme için, devlet başkanı veya herhangi bir başka resmi sıfat, yargılama bağışıklığı teşkil etmemiştir.²⁵ Görevinin son bulduğu 31.12.2015 tarihine kadar 93 kişiyi yargılayan Mahkeme, bunlardan 62'si hakkında mahkûmiyet kararı vermiştir.²⁶

Özellikle Yugoslavya ve Ruanda'da yaşanan gelişmeler, sürekli bir uluslararası mahkemenin gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun, 1994 yılında başlayan çalışmaları ile ortaya çıkan taslak metin, Genel Kurul Kararıyla kurulan bir Komitenin incelemeleri sonucunda, *Sirakuza Taslağı* adı altında Genel Kurul'a sunulmuştur. Söz konusu metnin devletler tarafından kabul görmemesi üzerine meydana getirilen Hazırlık Komitesi, çalışmalarını iki yılda bitirerek yeni bir taslak oluşturmuştur. 15 Haziran-17 Temmuz 1998 tarihleri arasında yüz altmış devlet temsilcisinin katılımıyla gerçekleştirilen Roma Diplomatik Konferansı ile beraber Taslak, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü olarak kabul edilmiştir.²⁷ Statü'de öngörülen yürürlük

²² Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü madde 7/2.

²³ Azarkan, s. 186.

²⁴ Çınar, s. 23-24.

²⁵ Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü madde 5, madde 6/2; Statü'nün resmî metni için bkz. http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/legal-library/100131_Statute_en_fr_0.pdf erişim tarihi 15.05.2017.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://unictr.unmict.org/en/tribunal> erişim tarihi 15.05.2017.

²⁷ Adem Sözüer, R. Barış Erman, "Uluslararası Ceza Mahkemesi", *Adalet Yüksekokulu 20. Yıl Armağanı*, (2001): 246-247; Alibaba, s. 191.

şartı 11 Nisan 2002 tarihinde yerine gelmiş ve bunu takip eden altmışıncı gün olan 1 Temmuz 2002’de Statü yürürlüğe girmiştir.²⁸

Bundan önceki uluslararası mahkemelerin geçici nitelik taşımalarının aksine, Uluslararası Ceza Mahkemesi sürekli bir mahkemedir ve tamamlayıcılık ilkesi doğrultusunda görev yapmaktadır.²⁹ Tamamlayıcılık ilkesinden kasıt, Mahkemenin yargı yetkisinin ulusal mahkemelerin ilgili kişiyi yargılamadığı veya yargılamak istemediği durumlarda gündeme gelmesidir. Söz konusu ilke, ulusal mahkemelerin siyasi nedenlerle yargılamadan kaçınmasını önlemek ve aksi durumda, Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin yetkili olması amacını taşımaktadır.³⁰

Uluslararası Ceza Mahkemesi, soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu bakımından yargılama yetkisine sahiptir. Saldırı suçu açısından ortaya çıkan tanım sorunu nedeniyle, bu suça yönelik yargı yetkisi, Roma Statüsü’nün yürürlüğe girdiği 2002 yılından, 2010’da Kampala’da toplanan Konferans sonucunda ilgili Karar’ın kabulüne kadar geçen dönemde, Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından kullanılamamıştır.³¹

Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin yetkisi, on sekiz yaşın üzerindeki tüm gerçek kişiler için geçerlidir.³² Statü’ye göre, ulusal veya uluslararası hukuka dayanan resmî sığata ilişkin bağışıklıklar, Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin yargılama yetkisine engel teşkil etmemektedir.³³ Bir başka anlatımla, devlet başkanı, hükümet başkanı, dışişleri bakanı veya herhangi bir hükümet memuru sıfatı, yargılamaya mâni olmamaktadır. Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin kişiye yönelik yargılama yetkisi ile ilgili bu husus, yargı bağışıklığı kurumunu, soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçları bakımından ortadan kaldırmaktadır. Uluslararası hukuk bakımından çok önemli olan söz konusu gelişme, diplomasi hukuku açısından, yukarıda belirtilen suçlar için yargı bağışıklığına yeni bir sınırlama getirmiştir.

Günümüz itibariyle Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Uganda, Orta Afrika Cumhuriyeti, Libya, Kenya, Gürcistan ve Sudan’ın Darfur Bölgesinde gerçekleşen olaylar nedeniyle yargılama süreçleri devam etmektedir.³⁴ Türkiye, Roma Statüsü’nü imzalamamış, ancak Roma Diplomatik Konferansı sonucunda ortaya çıkan ikinci metin olan Sonuç Belgesi’ni imzalamıştır. Böylece, bu Belge ile kurulan Hazırlık

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.icc-cpi.int/about> erişim tarihi 17.05.2017.

²⁹ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü (Roma Statüsü) metni için bkz. UN Doc. A/CONF. 183/9 <http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/rome/rome.htm> erişim tarihi 22.05.2017.

³⁰ ALİBABA, s. 198.

³¹ Karar metni için bkz. Resolution RC/Res.6 http://www.icccpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf erişim tarihi 22.05.2017.

³² Roma Statüsü madde 25/1 ve 26.

³³ Roma Statüsü madde 27.

³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.icc-cpi.int/pages/situations.aspx> erişim tarihi 22.05.2017.

Komisyonu çalışmalarına katılabilmiş ve Statü ile ilgili görüş bildirebilmiştir.³⁵

Devlet başkanlarının yargı bağımsızlığına yönelik ikinci önemli husus, hukuk davalarına ilişkindir. Ceza yargılamasında olduğu gibi, bu alanda da devlet başkanının yargı bağımsızlığı mutlak; ancak devletler arasındaki genel nitelikli uygulamalar sonucunda, istisnai durumlar ortaya çıkmıştır. Yabancı devlet ülkesinde şahsa ait bulunan taşınmaz mallara ilişkin davalar ve yine yabancı ülkede açılmış mirasa ilişkin davalar konusunda devlet başkanlarının, hukuk davalarında mahkemelerin yargılama yetkisine tabi oldukları, devletlerin uygulamaları doğrultusunda kabul edilmektedir.³⁶ Bu iki durum dışında, genel uygulamaya yansımış istisnaların varlığından bahsetmek mümkün gözükmemektedir.³⁷ Devlet başkanının, yabancı devlet ülkesinde dava açmak gibi, kendi rızasıyla yargılama sürecine katılması halinde, yargı bağımsızlığının gündeme gelmeyeceği açıktır.³⁸ Özellikle devlet başkanının yabancı bir devlette açtığı herhangi bir davaya yönelik muhtemel bir karşı dava için, bahsi geçen durum geçerlilik taşımaktadır.

Bağımsızlık ile ilgili bir diğer husus, devlet başkanlarının yabancı devlet ülkelerinde buldukları esnada tüm vergi, resim ve gümrükten bağımsız olmalarıdır.³⁹ Hukuk davalarındaki gibi, bu konuda da şahsa ait taşınmaz mal ve miras hakları ile bağlantılı vergilerden bağımsızlık, genel devlet uygulamaları doğrultusunda mümkün değildir.⁴⁰

Devlet başkanları ile ilgili üzerinde durulması gereken son husus, bu kişilerin aile üyeleri ile ilgilidir. Devlet başkanı için geçerli ayrıcalıkların tümü, kendisinin aile üyeleri için de uygulanmaktadır.⁴¹ Burada dikkat edilmesi gereken husus aile üyelerinin, devlet başkanının beraberinde olmaları koşulunun, ayrıcalıkların bahsi geçen şahıslara uygulanması için zorunlu nitelik taşımasıdır. Bir başka anlatımla, devlet başkanının eşlik etmediği ve şahsa ait nedenlerle yabancı devlet ülkesinde bulunan aile üyelerinin yararlanacakları ayrıcalıklar konusunda, söz konusu devletin

³⁵ Çınar, s. 30.

³⁶ Yılmaz Altuğ, *Devletler Umumi Hukuku El Kitabı* (İstanbul: Sermet Matbaası, 1972), s. 127-128.

³⁷ Çad üzerinde bombalanan 772 sefer sayılı UTA Fransız uçağında hayatını kaybeden yüz yetmiş kişiyi temsil eden S.O.S-Attentats Örgütü'nün Fransa'da, Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi aleyhine açtığı hukuk davası ile ilgili Fransız Temyiz Mahkemesi, 13 Mart 2001 tarihinde Karar vermiştir. Kararda, Kaddafi'nin Devlet Başkanı olması nedeniyle uluslararası örf ve adet hukuku kuralları kapsamında yargı bağımsızlığı bulunduğu belirtilmek suretiyle, tazminat talebi reddedilmiştir. Hans Köchler, *Küresel Adalet mi, Küresel İntikam mı?* (çev. Funda Keskin, Erdem Denk, İstanbul: Alkım Yayınları, 2004), s. 142; Bu dava, her ne kadar evrensel yargı yetkisi ile ilgili olsa da, devlet başkanının, tazminat istemiyle açılan hukuk davalarında yargı bağımsızlığından yararlanamayacağı yönündeki görüşün, aksini gösterir niteliktedir. İlgili görüş için bkz. Altuğ, s. 128.

³⁸ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap*, s. 65.

³⁹ Çelik, s. 500.

⁴⁰ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap*, s. 65.

⁴¹ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap*, s. 65.

takdir yetkisi mevcuttur. Bu duruma örnek olarak, 1988 yılında Galler Prensi Prens Charles'ın, İsviçre'de karıştığı, bir kişinin ölümü ve birden fazla kişinin yaralanması ile sonuçlanan kayak kazasının ardından, İsviçre yetkili mercilerinin, yargı bağımsızlığı kurumunu dikkate almadan normal kovuşturma sürecini izlemeleri gösterilebilir.⁴²

Hükûmet Başkanı

Parlamentar sistem ile beraber, devlet ve hükûmet başkanı kavramları birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Devletin iç ve dış politikalarının hükûmet tarafından yönetilmesi, bu doğrultuda hükûmet başkanına yetkiler tanınmasına neden olmuştur.⁴³ Bu yetkilerin bir sonucu olarak, diplomatik ayrıcalıklar konusunda devlet başkanına uygulanan statü, hükûmet başkanları bakımından da devletler tarafından kabul görmüş ve uygulamaya yansıtılmıştır.⁴⁴

Dışişleri Bakanı

Diplomasi organları arasında genel yetkililerden sonuncusu dışişleri bakanıdır. Başında bulunduğu Bakanlık, devletin uluslararası ilişkilerini yürütmekle görevlidir; bu husus onu, diğer bakanlıklardan ayırmaktadır. Dışişleri bakanı, devleti, bahsi geçen ilişkilerde temsile yetkilidir. Söz konusu yetki, yurt içinde yabancı devlet misyon şefleri ile yurt dışında ise, yabancı devlet temsilcileriyle görüşmeler yapıp, anlaşmalar imzalamak şeklinde ortaya çıkmaktadır.⁴⁵ Dışişleri bakanı göreve başladığında, bakanlık bünyesindeki misyon şefleri ile kendi devlet ülkesinde görev yapan yabancı devlet misyon şeflerine bu durum bildirilir. İlk ziyaretin, yabancı devlet misyon şefleri tarafından dışişleri bakanına gerçekleştirilmesi; dışişleri bakanının temsil yetkisinin bir sonucu olarak, diplomasi alanında uzun yıllardır uygulanmaktadır.⁴⁶

Uluslararası hukukta, dışişleri bakanının statüsünü belirleyen herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Bununla birlikte, devlet uygulamalarına bakıldığında, dışişleri bakanının yabancı devlet ülkesinde bulunduğu zamanlarda diplomasi temsilcisine uygulanan statüye dâhil edildiği görülmektedir.⁴⁷ Böylece dışişleri bakanı, diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu diplomatik ayrıcalıklardan yararlanabilmektedir.

⁴² Oppenheim, s. 1041.

⁴³ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 7/2-a hükmü, hükûmet başkanına andlaşmaların yapılmasında genel yetki tanımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olmadığı Sözleşme'nin resmî olmayan metni için bkz. Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler* (İstanbul: Beta, 2013), s. 66-87.

⁴⁴ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap*, s. 68-69.

⁴⁵ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 7/2-a hükmü, Dışişleri Bakanına andlaşmaların yapılmasında genel yetki tanımaktadır; Çelik, s. 501.

⁴⁶ Menemencioğlu, s. 124.

⁴⁷ Toluner, s. 332.

Bu konuda üzerinde durulması gereken son husus, Uluslararası Adalet Divanı'nın, Belçika Tutuklama Kararı Davası'nda verdiği Esas Hakkındaki Kararda yer alan, dışişleri bakanının hukuki statüsü ile ilgili kısımdır. Dava konusu uyuşmazlık, Belçikalı bir hâkimin, görevi başındaki Demokratik Kongo Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Abdulaye Yerodia Ndombasi hakkında, 11 Nisan 2000 tarihinde tutuklama kararı verip, bunu Interpol aracılığıyla uygulatmaya çalışması ile ortaya çıkmıştır.⁴⁸ Adı geçen Bakan ile ilgili isnat, irki nefreti tahrik ve teşvik yoluyla Tutsiler'in katliama uğramasına sebebiyet vererek, uluslararası insancıl hukuk kurallarını ihlal etmek şeklinde belirtilmiştir. Hukuki dayanağı, 16 Haziran 1993 tarihinde yürürlüğe giren ve 10 Şubat 1999'da ise kapsamlı bir değişikliğe uğrayan Uluslararası Protokollerin Ağır İhlallerinin Cezalandırılması Kanunu oluşturmaktadır.⁴⁹ Demokratik Kongo Cumhuriyeti, 17 Eylül 2000 tarihli başvurusunda, ilgili tutuklama müzekkeresinin, Belçika tarafından yürürlükten kaldırılmasına karar verilmesini talep etmiştir. Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler Andlaşması madde 2/I hükmünde düzenlenen egemen eşitlik ilkesini ve dışişleri bakanının diplomatik ayrıcalıklarını, hukuki dayanak olarak kullanmıştır.⁵⁰

Divan, Esas Hakkındaki Kararında, dışişleri bakanının uluslararası hukuk kapsamındaki statüsünü ayrıntısıyla incelemiştir. Buna göre öncelikle, dışişleri bakanının kişi dokunulmazlığı ve ceza yargılaması bağımsızlığının hukuki niteliği üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda Divan, Diplomasi ve Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmeleri'nin, uluslararası örf ve adet hukuku kurallarını yansıttığı sonucuna varmış, ancak adı geçen Sözleşmelerin dışişleri bakanının diplomatik ayrıcalıkları ile ilgili hüküm içermediğini belirtmiştir.⁵¹ Dışişleri bakanının görevleri ile ilgili tanımlamalarda bulunan Divan, bunların yerine getirilmesi için sıklıkla uluslararası geziler yapılması gerektiğinin altını çizdikten sonra dışişleri bakanını, devleti temsil bakımından devlet başkanı ile eş tutmuştur. Böylece dışişleri bakanının, kişi dokunulmazlığı ve ceza yargılamasına ilişkin bağımsızlığa sahip olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır.⁵² İlgili aşamadan sonra Divan, dışişleri bakanının ceza yargılaması bağımsızlığının ortadan kalkacağı halleri belirlemiştir. Buna göre, dışişleri bakanının kendi ulusal

⁴⁸ Yusuf Aksar, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Belçika Tutuklama Kararı Davası (Belgian Arrest Warrant Case) (14 Şubat 2002) ve Uluslararası Ceza Hukuku", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 52, (2003): 131.

⁴⁹ Uğur Bayılloğlu, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Tutuklama Müzekkeresi Davası Hakkındaki Kararına İlişkin Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 55, (2006): 30.

⁵⁰ Democratic Republic of the Congo v. Belgium (Application Instituting Proceedings), s. 3 <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/7081.pdf> erişim tarihi 25.05.2017.

⁵¹ Democratic Republic of the Congo v. Belgium (Judgement of 14 February 2002), para. 52, <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf> erişim tarihi 25.05.2017.

⁵² Judgement of 14 February 2002, para. 54.

mahkemeleri önünde yargılanması, bağı olduğu devletin yargı bağışıklığını kaldırması, yetkili bir uluslararası ceza mahkemesi önünde yargılanması durumlarında ve görev öncesi veya sonrası işlenen suçlar ile görev sırasında işlenen özel eylemlerden ötürü meydana gelen suçlar bakımından, ceza yargılaması bağışıklığından söz etmek mümkün değildir.⁵³

Öncelikle, dışişleri bakanının uluslararası hukuktaki statüsünü ortaya koyan Divan, takip eden kısımda, cezai yargı bağışıklığının ortadan kalkacağı halleri belirlemiştir. Bu hususta, görev sırasında işlenmiş özel nitelikte eylem ölçütünün, tartışmaya açık bir durum yarattığını belirtmekte yarar vardır. Resmî eylem kavramı, 1961 Viyana Sözleşmesi'nde istisna olarak yer alırken, 1963 Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nde meslekten ve fahri konsolosluk memurlarının yargı bağışıklığı kapsamında kullanılmıştır.⁵⁴ Bu ölçüte, dışişleri bakanının ceza yargılaması bağışıklığı için başvurulması ise bakanın, amiri olduğu diploması temsilcilerinden daha dar, konsolosluk memurlarıyla ise aynı kapsamda ceza yargılaması bağışıklığı bulunması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.⁵⁵ Ulusal mahkemelerin evrensel yargı yetkisi konusunda büyük öneme sahip olan Belçika Tutuklama Kararı Davası Kararı, bünyesinde birçok konu barındırmaktadır. Bunların hepsi üzerinde durulması, çalışmanın sınırlarını aşacağı için, aralarından sadece dışişleri bakanının diplomatik ayrıcalıkları ile ilgili olanları hakkında açıklama yapılmış; böylece Uluslararası Adalet Divanı'nın konuyla ilgili güncel görüşleri incelenmiştir.

Sonuç

Diploması temsilcilerinin yerine getirdikleri faaliyetleri ve özellikle ayrıcalıklarını düzenleyen 1961 Viyana Sözleşmesi, devletlerin diploması ilişkilerini yürüten genel yetkili organlar olan; devlet başkanı, hükûmet başkanı ve dışişleri bakanı ile ilgili herhangi bir hüküm içermemektedir. Açıklandığı üzere, uluslararası örf ve adet hukuku kuralı niteliği haiz bahsi geçen kişilerin ayrıcalıkları, günümüzde önemini her geçen gün artıran zirve diploması kapsamında daha çok gündeme gelmektedir.

Devletlerin yargı bağışıklığının dahi sınırlanmaya başladığı modern dönemde, genel yetkili organlar da aynı doğrultuda gelişim göstermektedir. Uluslararası ceza hukukunun ilerleme süreci kapsamında özellikle Roma Statüsü ile birlikte; soykırım, insanlığa karşı suç, savaş suçu ve saldırı suçları doğrultusunda söz konusu kişilerin, diploması temsilcileri de dâhil olmak üzere, ayrıcalıkları sınırlandırılmıştır. Bunun yanında, Uluslararası Adalet Divanı'nın Belçika Tutuklama Kararı Davası'nda evrensel yargı yetkisinin, uluslararası ceza mahkemesi önünde yargılanma durumu dışında, sadece bağı olunan devletin yargı bağışıklığını kaldırması ve görev sırasında

⁵³ Bayilloğlu, s. 49-50.

⁵⁴ Sözleşme'nin resmî metni için bkz. *Resmî Gazete*, Tarih 27.09.1975, Sayı 15369.

⁵⁵ Bayilloğlu, s. 51.

işlenen özel eylemlerden ötürü meydana gelen suçlar bakımından mümkün olduğu yönündeki tespiti gözden kaçırılmamalıdır.

Genel yetkili organların ve 1961 Viyana Sözleşmesi'nin konusunu meydana getiren diploması temsilcilerinin dışında kalan devletlerin hükûmet üyelerinin yabancı devletteki ayrıcalıkları, son dönemde sıklıkla gündeme gelmektedir. Söz konusu kişilerin ayrıcalıklarına ilişkin herhangi bir uluslararası sözleşme veya uluslararası örf ve adet hukuku kuralı bulunmamasına rağmen; yetki belgeleri doğrultusundaki diploması faaliyetleri esnasında kısmen diplomatik ayrıcalıklardan faydalanmaları mümkün gözükmektedir. Aksi durumlarda ise, herhangi bir ayrıcalığın konusunu oluşturmamalarına karşın; yabancı devlet yetkilileri tarafından kendilerine uluslararası nezaket kuralları çerçevesinde davranılması gerekmektedir.

Kaynakça

Aksar, Yusuf, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Belçika Tutuklama Kararı Davası (Belgian Arrest Warrant Case) (14 Şubat 2002) ve Uluslararası Ceza Hukuku", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 52, (2003): 131-146.

Alibaba, Arzu, "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 49, (2000): 181-207.

Alsan, Zeki Mesud, *Devletler Hukuku Dersleri*, Ankara: Siyasal Bilgiler Okulu Yayınları, 1947.

Altuğ, Yılmaz, *Devletler Umumi Hukuku El Kitabı*, İstanbul: Sermet Matbaası, 1972.

Azarkan, Ezeli, *Nuremberg'ten La Haye'ye Uluslararası Ceza Mahkemeleri*, Kırklareli: Beta Yayınları, 2003.

Bayılhoğlu, Uğur, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Tutuklama Müzekkeresi Davası Hakkındaki Kararına İlişkin Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 55, (2006): 27-64.

Çelik, Edip F., *Milletlerarası Hukuk C. I*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1980.

Çınar, M. Fatih, *Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Gelişimi Işığında Uluslararası Ceza Divanı*, Çanakkale: Kazancı Hukuk Yayımevi, 2004.

Gündüz, Aslan, *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler*, İstanbul: Beta, 2013.

Köchler, Hans, *Küresel Adalet mi, Küresel İntikam mı?*, çev. Funda Keskin, Erdem Denk, İstanbul: Alkım Yayınları, 2004.

Menemencioğlu, Ethem, *Devletler Umumi Hukuku I*, İstanbul: T.C Kültür Bakanlığı Siyasal Bilgiler Okulu Yayınları, 1938.

**Devletler Arasında Diplomasi İlişkilerinin Yürütülmesinde Genel Yetkili Organların Rolü
ve Ayrıcalıkları**

Meray, Seha L., *Devletler Hukukuna Giriş*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Yayınları, 1965.

Oppenheim, L., *Oppenheim's International Law Volume 1*, Robert Jennings, Arthur Watts, (eds.), London-New York: Longman, 1996.

Pazarıcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1999.

Pazarıcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2006.

Sözüer, Adem, Erman, R. Barış, "Uluslararası Ceza Mahkemesi", *Adalet Yüksekokulu 20. Yıl Armağanı*, (2001): 243-291.

Toluner, Sevin, *Milletlerarası Hukuk Dersleri Devletin Yetkisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984.

İnternet Adresleri

http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf, 10.05.2017.

http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/legallibrary/100131_Statute_en_fr_0.pdf, 15.05.2017.

<http://unictr.unmict.org/en/tribunal>, 15.05.2017.

<https://www.icc-cpi.int/about>, 17.05.2017.

<http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/romefra.htm>, 22.05.2017.

http://www.icccpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf, 22.05.2017.

<https://www.icc-cpi.int/pages/situations.aspx>, 22.05.2017.

<http://www.icj-cij.org/docket/files/121/7081.pdf>, 25.05.2017.

<http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf>, 25.05.2017.

